

НАЦІОНАЛЬНА ЕЛІТА ЯК ФАКТОР ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: УРОКИ МИНУЛОГО Й РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

На основі аналізу історичного досвіду і сучасної практики України досліджена роль політичної еліти у процесах державотворення. Вказуючи на залежність становлення й зміцнення української державності від власної національної еліти, автор стверджує, що у фазу незалежності Україна увійшла з квазі-елітою, не спроможною реалізувати національну ідею у всій повноті. Нинішній стан і перспективи подальшого розвитку українського суспільства в умовах глобалізації вимагають формування і приходу до державного управління національно свідомої еліти.

Ключові слова: еліта, національна еліта, державність, державотворення, націєтворення, незалежність, глобалізація.

Kozłowiec Mikołaj. Elita narodowa jako czynnik tworzenia państwa: lekcje z przeszłości i realia współczesne.

Na podstawie doświadczenia historycznego i analizy praktyk stosowanych obecnie na Ukrainie, Autor zbadał rolę elity politycznej w procesach tworzenia państwa. Wskazał na zależność pomiędzy procesem budowania państwa i rozwojem jego struktur a posiadaniem własnej elity narodowej. Autor stwierdził, że w fazę niezależności Ukraina weszła z quasi-elitą, niezdolną do realizacji idei narodowej w całej pełni. Obecny stan i perspektywy dalszego rozwoju społeczeństwa ukraińskiego w warunkach globalizacji wymagają kształtowania się i dojścia do władzy w państwie świadomych elit narodowych.

Слова ключові: еліта, еліта народова, па́нство́вість, творення се́ па́нства, творення се́ народу, незалежність, глобалізація.

Козловець Николай. Национальная элита как фактор государственного строительства: уроки прошлого и сегодняшние реалии.

На основе анализа исторического опыта и современной практики Украины исследована роль политический элиты в процессах государственного строительства. Указывая на зависимость становления и укрепления украинской государственности от собственной национальной элиты, автор утверждает, что у фазис независимости Украина вошла с квази-элитой, не способной реализовать национальную идею во всей её полноте. Нынешнее состояние и перспективы дальнейшего развития украинского общества в условиях глобализации требуют формирования и прихода к государственному управлению национально сознательной элиты.

Ключевые слова: элита, национальная элита, государственность, государственное строительство, строительство нации, независимость, глобализация.

Kozlovets Mykola. National elite as the factor of the state building: lessons of the past and present-day realities.

The role of political elite in the process of the state building is investigated on the basis of the analysis of the historical experience and current practice in Ukraine. Determining the dependence of Ukrainian Statehood establishing and strengthening on the basis of national elite the author affirms that Ukraine stepped in the Independence stage with quasi-elite, which is unable to fulfil the national idea in its full meaning. The current status and perspectives for the further development of the Ukrainian society in conditions of globalization demand the formation and accession of the national conscious elite to the State government.

Keywords: elite, national elite, statehood, state-building, nation- building, independence, globalization.

Історичний досвід та сучасна практика свідчать, що побудувати національну державу можна тільки в тоді, коли в суспільстві є соціальні сили, верстви, класи, котрі кривно зацікавлені в її існуванні. Бути політичною нацією може лише соціально розвинений народ, що має власну провідну верству, життєздатну еліту. Про це вустами одного зі своїх героїв у загостреній формі говорив І. Франко: «Поки ви, русини, не маєте своїх дідичів і міліонерів, поти ви не є жаден народ, а тільки купа жебраків та невольників» [1, с. 369].

Відсутність цього соціального прошарку вже не раз призводила до втрати Україною її незалежності, не заперечуючи при цьому і трагічного впливу зовнішніх чинників. Так, українська автономія в складі російської держави в другій пол. XVII – на поч. XVIII ст. не

втрималася і загинула через те, що не мала під собою достатньо надійного соціального ґрунту, а не маючи його, не могла не втратити і провідну свою верству. Своєрідність тогочасних подій в Україні полягала в тому, що антифеодальна за своїм змістом визвольна війна була водночас національною революцією, боротьбою за власну державність.

Національно-визвольні змагання дали додатковий імпульс становленню буржуазних, ранньокапіталістичних відносин, котрі, всупереч феодальній реакції, почали розвиватися на українських землях завдяки козацтву, духовенству, міщанству та вільному селянству. Здобувши право на необмежену участь у політичному житті, вільне заняття промисловою діяльністю, право на володіння землею, ці соціальні верстви, насамперед козацтво, творили українське суспільство як політичну і господарську цілість. Попри суперечливість характеру, певні прорахунки та відступи, у ментальності українців утверджується державницька ідея, яка стала метою визвольних змагань XVIII-XX ст. Нової якості набули й етнічні процеси, пов'язані з національним самоусвідомленням українців, визначенням їхнього місця серед інших народів.

На жаль, після революції Б. Хмельницького, коли було досягнуто певної самостійності, український народ в особі його провідної верстви – української шляхти – не зміг скріпити цю самостійність, а навпаки, розгубив її протягом століття. З часом нова українська аристократія, що виникла з середовища, розворушеного Хмельниччиною, поступово денационалізувалася, зрадила національним інтересам, дедалі більше відходила від ідеї державності в бік чистої користі. «Боротьба за соціальні привілеї і за адміністративну автономію як засіб кращої охорони тих привілеїв – ось що було змістом панівної верстви в Україні, а не боротьба за автономію української нації», – зазначав М. Шаповал [2, с. 24-25]. Навіть та частина козацької еліти, котра сповідувала ідеї самостійництва, вже не мала волі до боротьби за її реалізацію і при найменшій загрозі власному життю психологічно була готова поступитися нею задля збереження існуючого соціального статусу та матеріального становища родини [3].

Як наслідок, державницька ідея, що була проголошена Б. Хмельницьким, згодом еволюціонувала. Ускладнювали її реалізацію, по-перше, відсутність належним чином розроблених стратегічних планів серед українського керівництва; по-друге, брак чіткого бачення майбутнього України, коли деякі представники української еліти віддавали перевагу орієнтації на Захід (союз з Річчю Посполитою, Швецією), інші – на Південь (домовленості з Кримом та Оттоманською Портою) і, звичайно, на Схід (орієнтація на Росію); по-третє, міжособна боротьба за владу серед українських лідерів, їхня нездатність порозумітися породжували дуже небезпечний прецедент – пошук третейського судді, причому найчастіше у цій ситуації ним виступав російський уряд. Надаючи підтримку одному з претендентів у боротьбі за владу, Москва натомість отримувала необмежені можливості щодо втручання у внутрішні справи України, поступово обмежуючи її автономні права [4, с. 208-209]. При цьому Росія гнобила Україну не лише економічно, а й духовно. Вона зманювала, нищила національну еліту, добре усвідомлюючи, що без духовного осердя нація, народ перетворюється в натовп, бездуховну юрбу. Не випадково найбільшою трагедією українців Т. Шевченко вважав не економічне гноблення (то вже наслідок!), а те, що живуть українці «на нашій – не своїй землі», те, що довкола «байстрюки Єкатерини сараною сіли» [5, с. 267].

Логіка історичного процесу полягала в тому, що у складі абсолютистської Росії українська держава з її демократичним устроєм була позбавлена перспектив свого розвитку, адже справжнім фундаментом російської державності були не суспільно-станові верстви, не вільнолюбиві звичаї і традиції, а монархія. Станові відносини, місцеве самоврядування, суд, адміністрація, велика промисловість, банки, університети, література і мистецтво, академії тощо трималися в душі народній безпосередньо через монархію. І наступні (після 1654р.) десятиріччя «працювали» проти Української держави: ішов поступовий процес втрати етнічних рис, процес ліквідації окремих, а згодом і цілих суспільних інституцій, у тому числі й державних. Невдалий антиімперський виступ гетьмана І. Мазепи в союзі зі Швецією через незлагод у українському суспільстві призвів до знищення в 1775 р. Запорозької Січі та

скасування гетьманства і запровадження в Україні загальноросійського адміністративного устрою, що означало втрату останніх ознак автономії.

Ситуація повторилася на поч. ХХ ст.: Українська Народна Республіка зазнала поразки саме через те, що національна еліта – політична, економічна, військова, інтелектуальна – була занадто слабка і не зуміла опанувати суспільство соціально. Саме безвольність і розгубленість тодішньої верстви, яка в екстремальних умовах не зуміла здійснити належний вплив на широкі народні маси, призвели до того, що останні виявилися дезорієнтованими, незмобілізованими, не здатними організовано виступити на захист свободи і незалежності. Більше того, в умовах загострення багатьох соціальних проблем, гальмування реформ, передусім земельної, політичної нестабільності, зовнішнім силам не так важко було збурити проти української державності соціальні низи та люмпенізовані прошарки суспільства. Чи не тому В. Винниченко підкреслював, що у втраті української державності винні не стільки загарбники, скільки самі українці. «Ми не розуміли того, що наша державність потрібна нам була, як засоб для повного соціального й національного визволення наших працюючих мас, як засоб... перетворення сучасного насильницького громадянства в громадянство вільних і рівних людей, – пише він з гіркотою в 1920 р. – Що твердішою споверху, знадвору здавалася наша державність, що більше вона набирала вигляду “справжньої” державності, то й більше слабла й підупадала з середині, у своїх дійсно-справжніх основах – в широких народних масах» [6, с. 107-108; с. 125].

Зазначимо, що саме в ці роки українці чи не вперше були готові не тільки вивчати рідну мову, культуру і дослідити етнографію, не просто добиватися свобод у межах автономії, а й воювати за самостійність і незалежність України. Якраз тоді вискристалізувалось багато внутрішньо вільних людей, для яких смерть була краще неволі.

Загалом визвольні змагання 1917-1921 рр. ще раз підтвердили, що без соціальної бази у вигляді провідного соціального прошарку національна держава неможлива. Брак національного ідеалу в усіх верствах суспільства, недостатнє відчуття в інтелігенції бути передусім виразником загальнонаціональних прагнень призвели до втрати державності. Слід зазначити, що з-поміж небагатьох прикладів розуміння актуальності нагальних завдань, що стояли тоді перед інтелігенцією, широкий її загаль був паралізований політично та схилився швидше до самодостатнього етнографізму.

Надалі в Україні протягом кількох декад більшовицького тоталітарного режиму, коли система влади перетворилася на ірраціональну, по суті, знеособлену, мегамашину денационалізації, йшло тотальне винищення українських, національно свідомих провідників: військових, адміністраторів, творчої інтелігенції, лікарів, учительства, військових. Спланованим геноцидом проти українського народу, способом політичного винищення українства як нації був голодомор. Має рацію М. Головатий, коли стверджує: «Голодомор задумувався, здійснювався – і це не викликає сумнівів – найперше для того, щоб винищити українство, зробити зрештою все, аби Україна не мала жодних претензій на власну державність» [7, с. 33].

До подій, пов'язаних з голодомором 1932-1933 рр., надто тісно підступають масові політичні репресії, ліквідація священиків, кращих представників національної еліти. На тлі тотального відчуження від власності та влади під гаслами «знищення класів» (насамперед куркульства), «побудови безкласового суспільства» були репресовані ті верстви українського суспільства – заможні селяни, кооператори, підприємці, комерсанти, торговці та ін. – які становили виробничий цвіт нації і у перспективі могли стати соціальною базою національного відродження, а сам український народ поступово перетворювався на етнографічну масу, частину «нової історичної спільності – радянського народу». Ідеологічні міфи про злиття націй і утворення єдиної спільноти радянських людей у найбільшій мірі торкнулися українців, породили серйозні деформації в їх свідомості.

Отже, впродовж століть чужі еліти нав'язували Україні, її регіонам різні принципи і засади організації життя, культуру і традиції. Тому у фазу новітньої незалежності ми ввійшли з

різними цілями і поглядами, національним і соціальним складом, рівнем національної свідомості, національно-історичної ідентичності, які сформувалися на підставі регіональних, культурних, ідеологічних, релігійних та мовних ліній поділу. Навіть якщо брати до уваги лише етнічних українців, то і вони не синхронізовані ні у своїх політичних, ні в суспільних, ні в релігійних аспіраціях. Така «спадщина» несе в собі потенційну загрозу процесам державотворення, містить значний потенціал соціальних конфліктів та напруженості, істотно перешкоджає консолідації українського суспільства.

Хоч як боляче це усвідомлювати, але формування національної еліти, становлення провідної верстви нині такі ж нагальні, як і в минулі часи. У державі з багатовіковою традицією керівна еліта – це прошарок суспільства з відповідними традиціями, навичками, навіть, секретами, які, як мудрість, передаються від покоління до покоління без зайвого афішування. Адже еліта – це продукт селекції, з якою пов'язане життя кожного з нас від народження. І наша історична трагедія полягає в тому, що постійно обривається зв'язок елітних поколінь, втрачається традиція жертвовного служіння своєму народові, високі поняття честі, моральності, патріотизму.

Незалежна Україна постала 1991 року значною мірою як наслідок політичного компромісу та ситуаційної взаємодії між прагматичною, «самостійницькою» частиною місцевої комуністичної номенклатури («територіальною елітою») та націонал-демократичною опозицією («національною елітою»), що об'єдналася наприкінці 90-х років у Народний Рух України. Політична коаліція згаданих сил ніколи не була формально інституціалізованою, проте неформальна співпраця територіальних та національних еліт тривала доти, доки вони потребували одна одну для здобуття незалежності, а згодом і для її нібито захисту від «московської загрози» (істотно перебільшеної) та «червоного реваншу» (значною мірою уявного).

Досить швидко стало зрозуміло, що територіальні еліти (номенклатура, що переродилася в олігархію) абсолютно не зацікавлені в демократизації та європеїзації країни, оскільки це означало б «розпрозорення» політики та економіки, а, отже, й позбавляло б їх звичного (каламутного) середовища та звичних (позаправових) засобів домінування. Але так само не зацікавлені вони були і у відкритому поверненні до авторитаризму, оскільки це ставило б під загрозу їхні стосунки із Заходом, а відтак, й їхні новонабуті життєві інтереси; з подібних причин недоречно було би вступати і у пряму конфронтацію з націонал-демократичними силами всередині країни. Тому і було вироблено доволі двозначну політику – і міжнародну, і внутрішню [8, с. 20].

Не виключаючи певних «патріотичних» чи навіть «націоналістичних» інтенцій в окремих представників комуністичної номенклатури, все-таки наважимося стверджувати, що її «самостійництво» мало в принципі не національний (і тому не державницький), а передусім – кланово-корпоративний характер. Українські ж націонал-патріоти не тільки не змогли запропонувати суспільству конструктивну програму будівництва майбутнього, а й виявилися творцями та популяризаторами нових міфів українського шляху, висловлюваних у гучних промовах та гаслах: «Україна – європейська держава», «Україна має увійти до сім'ї цивілізованих європейських країн» тощо. Значна їх частина, зробивши вибір на користь обслуговування влади, інтересів великих корпоративних угруповань, останнім часом не дуже переймається загальнодержавними інтересами.

В українській державі репрезентанти владних структур угледіли ймовірний порятунок від російських катаклізмів і одержали соціальні позиції, про які не могли й мріяти в радянських умовах. З провінційної, нікому не цікавої еліти вони перетворилися на представників все ж таки великої держави, їх приймають на рівні провідних лідерів світу і в цьому є певні елементи гордості.

Скориставшись сприятливою ситуацією, корумпована українська бюрократія, її вища і середня ланки, де-юре закріпила за собою значну частину державної власності, якою вже давно фактично розпоряджалася, залишаючи більшість народу найманими працівниками.

Вона і «розбудовує» державу та ринкову економіку у вельми специфічному мафіозно-олігархічному варіанті. Власне, Україна не здійснювала справжніх реформ, а пристосовувала свою цілком залежну від державного бюджету економіку до ринкового господарства інших країн. Торувала собі дорогу тільки нова термінологія, створюючи оманливе враження здійснюваних реформ.

На цьому тлі виник певний прошарок діяльних, амбітних людей, які поставили понад усе власний, а не загальнонаціональний успіх, не розуміючи, що нехтування загальнонаціональними інтересами заради особистих обертається трагічними наслідками як для нації, так і для них. Причому наші «багаті» – негативний, паразитичний клас суспільства, деструктивне явище. Значна частина цієї верстви не пов'язує свого майбутнього з українською державою. Інтереси України, інтереси народу – останнє, що вона враховує у своїх схемах і розкладах. Як слушно зауважує О. Панарін: «Колишня еліта ще не втратила свою національну прив'язку й ідентичність – колективне „ми“, що поєднує народ і еліту країни. Нова еліта початково не ототожнює себе з „цим“ народом: її „ми“ більше стосується міжнародних центрів влади – інтернаціоналу глобалізму, ніж етнічного населення. Вона тримає капітали, має вілли, вчить своїх дітей – не в „дій“ країні. Відповідно, доля „цієї“ країни її менше всього цікавить» [9, с. 56].

Розбудова державності у нас, на жаль, звелась не до розв'язання нагальних соціально-економічних, культурно-просвітницьких проблем. Її головним змістом стало непомірне, непосильне для народу зростання непродуктивних державних витрат, розбухання бюрократичного державного апарату, який до того ж звільнив сам себе від будь-якої відповідальності за стан справ у суспільстві, самоусунувся від здійснення регулятивних функцій, масово скорумпувався. Формальне посилення на важливість глобальних завдань «розбудови державності», кількісне розширення присутності України в міжнародному співтоваристві (в етатистському розумінні) та демократичних перетворень в охлократичному сенсі, коли номенклатурно-олігархічний режим намагається ототожнити без «національною державою» (подібно як комуністична номенклатура ототожнювала себе з державою «робітничо-селянською»), лише дискредитує ідею розбудови незалежної демократичної держави.

Сьогодні у ділових колах, різних верствах суспільства поступово з'являється нова політична еліта, її структура складна та постійно змінюється. Вона формується в жорсткій боротьбі між різними, нерідко антагоністично налаштованими прошарками суспільства, їх рухами, партіями, блоками. Намагання утвердитися й перемогти в цих хаотичних політичних умовах, жадоба влади і власності живлять серед значної її частини нерозбірливість у засобах (макіавеллізм), залежність від власної та чужої буржуазії. Не відстає «нова номенклатура» від «старої» і у зловживанні службовим становищем, участю навіть на рівні законодавчої влади в комерційній діяльності, лобізмом тощо. До того ж сучасна еліта вражена ерозією конфліктності і протистояння, тому вона не спроможна об'єднати націю і стати провідною верствою в суспільстві. В українській державі вона не хоче бачити її українською, не шанує державної мови, не дбає про українську культуру, національні інтереси.

Незважаючи на певні ідеологічні та політичні розбіжності, представники правлячих еліт остаточно і, схоже, безповоротно оформилися в окрему самовідновлювальну касту, яка контролює основні ресурси країни, виступає від імені народу, представляє в країні інтереси глобальних політичних та економічних інститутів і є відокремленою від інших співвітчизників системою нездоланих переборок, фільтрів і перешкод, їй не вистачає контактів із власним народом. Як справедливо зазначає О. Габович, сформувалася «така страшна, бездарна, порочна, злочинна й ненаситна „еліта“, яка вже не допускає свого відчуження від влади... Вибори не приводять до зміни становища як унаслідок фальсифікації та підкупу виборців, так і через поширення ганебної злодійської моралі серед усіх верств населення» [10, с. 13].

Відтак, варто констатувати, що за роки незалежності у нас не сформовано власної еліти – «національної аристократії», яка прагнула б стати провідником суспільної консолідації та

духовного відродження України. Нинішній вітчизняний істеблішмент уособлює квазі-еліту, яка не спроможна адекватно відповідати викликам глобалізованого світу, гідно захищати національні інтереси. Безпорадність соціально-економічної політики, «номенклатурний патріотизм» керівної еліти зробили країну такою слабкою, що вона змушена йти на нові, небезпечні поступки у відносинах з іншими державами. Реально українська зовнішня і внутрішня політика давно вже похідна від політики інших держав, насамперед США і Росії. Більше того, економічна ситуація, до якої довів Україну правлячий істеблішмент, поставила перед ним же питання і про збереження своєї влади. Реальною для України є також загроза опинитися на узбіччі світового розвитку.

Не сформовано й усталеного шляху якісного відбору еліти – починаючи від менеджера невеликого підприємства до керівника-новатора загальнодержавного рівня, не визначено способи та джерела її рекрутування. Демократична система формування політичних чи професійних еліт по-справжньому не діє, та й суспільство до неї не повністю готове. На сьогодні соціальні структури та інститути нашої держави є ще недостатньо зрілими та інтегрованими, щоб послідовно забезпечувати елітогенез та підтримувати самореалізацію інтелігенції.

Загальна культурна деградація торкається не тільки еліт, а і представників інших верств. Значна частина населення переживає найсильнішу фрустрацію, задаючи нові параметри маргінального способу життя. В суспільстві поширюються настрої зневіри, подвійна мораль, апатія і цинізм, втома. Соціальна ситуація буквально травмує та знесилює багатьох людей. Негативізм став домінантою масової свідомості. Уже цитований нами О. Панарін зазначає: «Сьогодні ми спостерігаємо катастрофу національного мовчання. Ніколи ще націю не відкидали так далеко назад, не позбавляли так зухвало її ресурсів і прав, і попри все вона мовчить. А вся справа в тому, що еліта, переорієнтована на глобальні пріоритети, перестала бути повноважним представником і надією нації, бути її голосом. Звідси різюча неадекватність і неефективність протестного слова, що стає маргіналізованим, а отже, ігнорованим і упосліджуваним» [9, с. 56].

Характеризуючи сучасний стан українського суспільства, варто пам'ятати, що ми ще не пройшли найбільш складний і відповідальний відрізок розвитку нашої держави. Так, ми відстояли незалежність, Україна відбулася як самостійна держава. Однак сьогодні перед нами постають питання на порядок складніші, ніж ті, які вирішувалися на попередньому етапі становлення держави. Потрібно дати відповідь, чи зможемо ми подолати олігархічний характер розвитку нашої держави, забезпечити її європейський і демократичний вектор, становлення громадянського суспільства. Чи зможемо ми забезпечити конкурентоздатну економіку, що функціонує за принципами інноваційного розвитку, чи зможемо створити не просто економіку, а соціально-ринкову економіку. Не варто забувати, що як поза межами України, так і всередині її є противники української незалежності.

Наша незалежність, державність стануть аксіомою тоді, коли генератором державницької ідеї виступатимуть чисельний середній клас і національна патріотична буржуазія, рекрутовані внаслідок комплексної соціально-економічної реформи, проведення сильної та ефективною соціальною політики. Широкий середній клас і патріотична національна буржуазія об'єктивно виступають соціальною базою української державності, становлять основу політичних партій національно-демократичного спрямування. Це сьогодні, на нашу думку, ті верстви, які спроможні свій власний інтерес підняти до рівня загальнодержавного. Без патріотизму великих власників, політиків і менеджерів держава приречена на постійні потрясіння і подальше послаблення.

Сучасне українське посткомуністичне, постгеноцидне суспільство однаково потребує як кваліфікованої політичної еліти, здатної насичувати владні структури, забезпечуючи розв'язання стратегічних завдань національного розвитку, так і справжньої, духовно зрілої інтелігенції. У будь-якому здоровому суспільстві інтелігенція є своєрідною зв'язкою між його прошарками, вона ніби цементує суспільство, надає почуття повноцінності, значущості,

стабільності. Спихування інтелігенції на узбіччя, а надто – у глухий кут, обертається в сучасних умовах політичним безладдям, соціальним хаосом і тотальною деградацією, утратою соціальної раціональності. Брак потреби в інтелігенції розв'язує руки деструктивним силам.

На двадцять першому році незалежності Україна не відбулася і як геополітичне явище, вона так і не змогла стати самостійним суб'єктом формування нового світового порядку, скоріше присутня як об'єкт впливу. Глобалістські тенденції у світовій економіці, жорстка конкуренція на міждержавному рівні ставлять перед нацією завдання, які в сьогоденнішому аморфному стані українська держава та її політично правлячий клас вирішити не зможе, що призведе найближчим часом до глобального відставання. На тлі посилення сусідів Україна ризикує де-факто втратити суверенітет, залишившись виконувати функції транзитної території, повітряного коридору. За таких умов при збереженні зовнішніх ознак державності правлячі еліти будуть виконувати лише функції місцевої адміністрації, а реальні владні функції остаточно перемістяться за межі країни. Уже сьогодні ми спостерігаємо факти, коли українські політики апелюють до світової громадськості за допомогою у розв'язанні внутрішніх проблем.

А тим часом відсутність реальних реформ у країні, економічна незреалізованість державницької ідеї ставить під загрозу її існування не менше, а може, й більше, ніж загроза ззовні. Тим більше, що самоосмислення, усвідомлення державництва українським народом не відбулося в усіх його прошарках і на всіх рівнях: політичному, соціально-економічному, правовому, філософсько-психологічному, ідеологічному, інформаційному, конфесійному, оборонному. Для багатьох громадян «національна ідея», «розбудова суверенної держави» – занадто абстрактні поняття, конкретно не пов'язані з їх повсякденними потребами, через що зростає роль емоційно-психологічних, неусвідомлених компонентів суспільної свідомості та поведінки. А оскільки в завершеному вигляді державницької ідеології українське суспільство ще не має, то цей ідеологічний вакуум спритно заповнюють різні антиукраїнські політичні сили.

Однак найбільшою загрозою національній безпеці України нині є, на наш погляд, інтелектуальний, моральний і культурний рівень нашої правлячої верхівки. Спостерігаючи всі роки незалежності за нашими політиками, бачиш одне і те ж: егоцентризм, безвідповідальність, органічну безсоромність, феноменальну примітивність, огидну демагогію, пожадливість. Страшно далекі вони від національних інтересів, які абсолютно щиро не розуміють, та і не хочуть розуміти. Це стосується багатьох наших політиків, незалежно від забарвлення партійних прапорів. Ярмарок марнославства, де немає місця відкритій політиці, де у корпоративному протистоянні визначається стратегія розвитку країни, де національні інтереси нехтуються на угоду політичним амбіціям, які, в свою чергу, підпорядковані фінансовому диктату спонсорів і неукраїнським зовнішнім впливам. Сучасна еліта не здатна генерувати ідеї розвитку. Незаперечним є і той факт, що своїм корінням вона має переважно село, живе традиціями та інстинктами села, тобто їй притаманна насамперед така риса, як рустикальність. Тому об'єктивно назріла необхідність оновлення правлячої еліти.

Правляча верства повинна вирізнитися не тільки зосередженням у своїх руках значних обсягів державно-інформаційної влади і становищем у суспільстві, а й високим професіоналізмом і патріотизмом, шляхетністю і чеснотами, слугувати взірцями високої моральності. Нова еліта повинна стати елітою заслуг (меритократією), елітою відповідальності, а не елітою привілеїв. Як найбільш політично активна та національно свідомо верства вона має продукувати суспільно значимі цінності, гідно репрезентувати інтелект, волю, культуру, духовність, традиції, мову, ментальність нації й передавати наступним поколінням новаторськи збагачений спадок. Задля уникнення новітньої української руїни елітарні верстви та прогресивно налаштовані інтелектуали, як промоутери нації, повинні бути не тільки ініціаторами соціально-економічних перетворень, а й носіями духовно-креативного, морального потенціалу.

Ми солідарні з твердженням Г. Щокіна про те, «що теперішній історичний момент у житті України є, напевно, найнижчою точкою вичерпуваного соціального циклу й характеризується найгострішими суперечностями, а деколи навіть асоціальною, часто криміналізованою елітою. Застосовувані сьогодні до речі й не до речі авторитарні методи політичного управління треба скеровувати на недопущення, з одного боку, охлократії з її незмінною трансформацією в тиранію, а з іншого – на соціальне „витіснення” кримінально забарвленої олігархії з політичної авансцени і заміни її на духовно орієнтовану інтелігенцію. Саме такі умови можуть забезпечити поступовий прихід до соціального управління української меритократії, найпридатнішої з огляду на історичну перспективу» [11, с. 4].

Самоствердження української нації на новому витку світової цивілізації, успішне творення державно-політичного організму залежатиме насамперед від того, наскільки українська державницька ідея увійде у свідомість громадян України, правлячого класу, яке місце посяде в системі їхніх цінностей.

Чи зможе Україна використати свій іще один, можливо – найреальніший історичний шанс посісти гідне, а можливо, і провідне місце в новому світопорядку, який народжується, стати справжньою європейською нацією, стати тою Україною, яку століттями вимріявали її провідники – засвідчить час і здатність національної еліти, кожного з нас адекватно реагувати на складні й часом суперечливі виклики сучасності. Тому сьогодні, як і раніше, на перший план стає завдання формування національно свідомої еліти, провідної верстви, без якої неможливо реалізувати державотворчу національну ідею в усій її повноті.

1. *Франко І.* Перехресні стежки / І. Франко // Збір. творів у 50-ти томах. – Т.20. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 256-480.

2. *Шаповал М.* Соціологія українського відродження / Микита Шаповал. – К.: Україна, 1994. – 45 с.

3. *Смолій В. А., Степанков В. С.* Українська державна ідея ХУІІ-ХУІІІ століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Альтернатива, 1997. – 368 с.

4. *Пазиніч Ю. М.* Ідеологічні орієнтири української еліти при розбудові державності (екскурс у першу чверть ХУІІІ ст. / Ю. М. Пазиніч // Гуманітарний журнал. – Зима-весна. – 2006. – № 1-2 (29-30). – С. 205-212.

5. *Шевченко Т.* «Стоїть в селі Суботові...» / Т. Шевченко // Кобзар. – К.: Дніпро, 1987. – С. 267.

6. *Винниченко В.* Відродження нації. – Ч. 2 / В. Винниченко. – К.: [б.в.] – 1990. – 348 с.

7. *Головатий М. Ф.* Історична правда, національне безпам'ятство чи політичне жонглювання? / М. Головатий // Кому був вигідний голодомор? – К.: МАУП, 2004. – С. 32-39.

8. *Рябчук М.* «Четверта свобода»: вільний рух людей між Україною та Європейським Союзом – проблеми і перспективи / М. Рябчук. – К.: Вид-во „К.І.С.”, 2006. – 83 с.

9. *Панарін О.* Народ без еліти: між відчаєм і надією / О. Панарін // Персонал. – 2006. – № 5. – С. 50-63.

10. *Габович О.* Проклаття невіглаством / О. Габович // Дзеркало тижня. – 2003. – 20 вересня. – С. 13.

11. *Щокін Г.* Концепція соціального розвитку: висновки для України / Г. Щокін // Сільські вісті. – 2002. – 27 грудня. – С. 3-4.